

## **OSMANLI SAHASINDA KIZILBAŞLIK VE ALEVİ-BEKTAŞI ŞAİRLER**

**Fatih NACAR<sup>4</sup>**

### **Özet**

Bu makalede Kızılbaşlık ifadesi ve Osmanlı sahasında yetişen Alevi-Bektaşî-Kızılbaş geleneğine mensup şairler konu olarak ele alınacaktır. Bu münbit coğrafyada yetişen İslam inanç sistemi içerisinde yer alan farklı yorumların ve bakış açılarının bir bütünün parçaları olduğu unutulmamalıdır. Türk Edebiyatındaki hemen hemen bütün şairler Hz. Muhammed (sav), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve Ehl-i Beyt sevgisinde birleşmektedir. Bu sevginin tezahür ettiği İslam öncesi geleneklerle, İslam inanç sistemi içerisinde yer alan bu birliktelik sanata ve edebiyata yansımış Ehl-i Beyt'e olan sevgi, mısralarda hayat bulmuştur.

**Anahtar Sözcükler:** Kızılbaş, Alevi ve Bektaşî Geleneği, Osmanlı Sahası.

<sup>4</sup> E-posta: fatihnacar33@gmail.com



## **Kızılbaşlık and Alevi-Bektashi Poets in Ottoman field**

### **Abstract**

In this article, poets belonging to the Kızılbaşlık expression and alevi-bektashi-redhead tradition grown in the Ottoman field will be discussed as subjects. It should be remembered that the different interpretations and perspectives within the Islamic belief system grown in this munbit geography are part of a whole. Almost all poets in Turkish literature unite in the love of Prophet Muhammad (sav), Hz. Ali Hz. Hasan, Hz. Hussein, Hz. Fatima and Ehl-i Beyt. With the pre-Islamic traditions manifested by this love, this co-ed in the Islamic belief system has come to life in the languages of love for Ehl-i Beyt, which is reflected in literature in art.

**Key Words:** Kizilbas, Alevi and Bektashi Tradition, Ottoman Field.



## **GİRİŞ VE YÖNTEM**

Bu makalede Osmanlı sahasında yetişen Alevi-Bektaşî-Kızılbaş geleneğine mensup şairler konu olarak ele alınacaktır. Bu münbit coğrafyada yetişen İslam inanç sistemi içerisinde yer alan farklı yorumların ve bakış açılarının bir bütünü parçaları olduğu unutulmamalıdır. Edebiyatımızdaki hemen hemen bütün şairler Hz. Muhammed (sav), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve Ehl-i Beyt sevgisinde birleşmektedir. İslam inanç sistemi içerisinde bu birliktelik sanata edebiyata yansımış Ehl-i Beyte olan sevgi mısralarda hayat bulmuştur. Bu hususiyetler, dönem içerisinde zenginlik olarak görülse de bazı zamanlarda dönemin siyasi ve iktisadi buhranları, bu inanç sistemine sahip şairleri siyasi ve iktisadi çekişmelerin içerisine çekmiştir. Bu şairlerden bir kısmı Osmanlı sultanları ile fetihlere katılmış; bir kısmı, Osmanlı Devleti ile Safevi Devletinin arasında cereyan eden siyasi çekişmenin ortasında kalmış; bir başka kısmı, ekonomik nedenlerle halkın içinde bulunduğu durumların zorluğu ile bu ekonomik sıkıntılara başkaldırmıştır. Bu üç durumda, bu fırkalara mensup şairleri, içinde buldukları şartlar ne olursa olsun, Hz. Muhammed (sav) Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini gönüllerinde taşımaktan ve manzumelerinde konu olarak işlemekten alıkoymamıştır. Bu makalede, bu fırkalara mensup şairler ele alınmaya çalışılacaktır. Osmanlı Devletinin ve toplumunun içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi çalkantılar, her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de Anadolu'da yaşayan toplumun tüm kesimlerini etkilemiştir. Şairler de bundan nasibini almıştır. Türkmen aşiretleri arasında yetişen ve tekke tasavvuf eğitimleri alan bu şairler Anadolu İslam geleneğinin Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ile taçlandığı bir sahanın yetiştirdiği bin bir renkli çiçekler gibi, Osmanlı sahasının kaderini belirlemede önemli görevler ifa etmişlerdir.

### **1. Kızılbaş**

Bu renklerden biri de Kızılbaşlıktır. Alevilik, Hz. Ali'yi sevmek ve onun yolundan gitmek; olarak tanımlanırken, Bektaşilik ise, Hacı Bektaş Bektaş Veli'nin tarikatına mensup olmak ve onun yolundan gitmek olarak bilinmektedir.





Kızılbaş ifadesi ise, 10. yy. dan itibaren İslam'ı kabul eden ve daha önce sahip oldukları inanç ve geleneklerinin etkisi ile İslam'ı kendi şartlarına göre yorumlayan Yörük Türkmenler için farklı mekân ve zamanlarda bu Yörük Türkmenlere verilen isimlerden biridir. Bu üç akım, temelde İslam çizgisini taşımaktadır. Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairler kullandıkları mazmunlar ve kabul ettikleri yol bakımından birbirlerine çok yakın iç içe girift bir yapı oluştururlar. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ve On İki İmam sevgisi, manzumelerin en önemli konuları olarak görülür. İslam öncesi dönemde bütün Türkmenler kızıl börk giyerlerdi. İslamın kabul Türkmenlerin büyük bir kısmı, zamanla kızıl börkü terk ettiler. Kızıl börkü giymeye devam edenler, sonrasında Alevi-Kızılbaş adıyla anılmaya başlanmış, tarih sürecinde bu kişiler Kızılbaş olarak adlandırılmıştır (Fığlalı, 1990). Şamanlar'ın ayinler esnasında başlarına giydikleri, üzerinde tüy bulunan kırmızı bir külâh Alevi dedelerinin ve Bektaşî babalarının giydiği kıyafetle benzerlik göstermektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında Kızılbaş isminin kırmızı börkle ilgili olduğu anlaşılır.

Kızılbaş, ismi bir dini ve sosyal grubu adlandırmak üzere ilk olarak 15.yy.da kullanılmaya başlamıştır. Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar, Azerbaycan ve Doğu Anadolu Türkmen boylarının oluşturduğu taraftarlarına, kendilerini diğer topluluklardan ayırmak için On İki İmamı temsil ettiği ifade edilen on iki dilimli kırmızı börk giydirmiştir. Bu börk nedeniyle bu topluluk zamanla Kızılbaş olarak adlandırılmıştır. İlk zamanlarda Safevilerin özelliği olarak karşımıza çıkan bir siyasi isim olan Kızılbaşlık daha sonraları Türkmenlerin inanç biçimi olarak isimlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti Türkmen aşiretlerini hakimiyetleri altında tutan iki önemli güç olmuştur. Bu iki devlet arasında meydana gelen siyasi rekabet, halk kitleleri üzerinde dini ve siyasi manada derin bir etki oluşturmuştur. Şii inanç sistemine mensup olan Safevileri tanımlamak için kullanılan ve mezhep vurgusu yapan Kızılbaş sözcüğü, Sünni inanç sistemine sahip olan Osmanlı Devletinde bazı menfi manalar içerse de Osmanlı şairleri arasında On İki İmamanlığına sahip şairler azımsanmayacak kadar fazladır. Esas olarak Şii Safevileri ifade ettiği düşünülen "Kızılbaş" ifadesinin yer aldığı manzumelerin genel olarak Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti arasında vuku bulan siyasi çekişme kastıyla söylenmiş olduğu düşünülebilir. Kızılbaş ifadesinin Şii inanç akidesine bağlı Safevi



hakimiyeti altında yaşayan halkı kast ettiği düşünülmektedir. Kızılbaş toplumunu tanımlamada kullanılan Rafizi ve Celali ifadeleri dönemin şartları içerisinde değerlendirilmelidir. Aslında iç içe yaşayan aynı dine mensup olan bir toplumun ayrıştırılmasından daha çok birlikteliklerin vurgulanması gereklidir. Bu ifadeler dönemin divanlarında taranarak bu zümrenin Osmanlı Şiirindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. İki devlet arasında meydana gelen siyasi mücadelesinin yer aldığı manzumeler dışında, aşık, maşuk, rakip, tabiat vb. konularda yazılmış şiirlerde dahi toplumun fikri arka planında iz bırakmış olan bu siyasi çekişmelerin izleri görülür. Dönem şairlerinin dini ve siyasi görüşleri konusunda şiirlerindeki ana ifade, bu şairlerin büyük bir kısmının kendilerini Osmanlı Devleti tarafında konumlandıkları açıkça görülür. Divan edebiyatında yer alan bu şiirlerde Hak Muhammed Ali, Muhammed Ali birliğini ifade eden, başta Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma olmak üzere On İki İmamı metheden ve On İki İmama karşı beslenen muhabbeti ve bağlılık duygusunu işleyenve bu akımın en önemli piri kabul edilen Hacı Bektaş Veli ile birlikte bazı tasavvuf ehlini yücelten manzumeler oldukları bilinmektedir. Şairlerin hayatları hakkında verilen bilgilerle alınan bazı şiirlerden, Alevi-Kızılbaş şairlerin Osmanlı Devleti hakkında görüşleri yer alır. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin bu şairlere ve şairlerin mensup olduğu zümreye karşı zaman zaman anlayışlı ve hoşgörülü şekilde davrandığı bilinmektedir. Şairlerin devletin kanunlarına karşı olduklarında da cezalandırıldıklarını tespit etmek zor değildir. Bu şairlerin bazıları, Osmanlı devlet yönetimi içerisinde çok önemli makamlara kadar yükselmişler ve devlet tarafından taltif edilmişlerdir. Alevi-Bektaşî fırkasına mensup olan şairlerin, Osmanlı Devletiyle barış içerisinde yaşadıkları, siyasi manada çoğunlukla Osmanlı Devletinin yanında oldukları aşağıda örnek gösterilen şairlerin hayatlarında açıkça gözlemkenebilir. Verilen örneklerde Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairlerin bazı dönemlerde isyan olaylarına katıldıkları görülse de bunu genellemek mümkün değildir. Hayat hikayelerinden örnek verdiğimiz şairler, Osmanlı Devletihakkındaki düşünceleri farklılık gösterebilir. Onlar her şeyden önce aynı inanca mensupturlar. Fakat daha sonra meydana gelen Anadoludaki siyasi ve iktisadi buhranlar neticesinde kamplaşmaların yol açtığı farklılıklar, bir zenginlik olarak görülmelidir. Anadolu'da yaşamış Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairleri sadece İslam dini içerisinde farklı fırkaya mensubiyetleri sebebiyle isyan eden bir topluluk olarak göstermek haksızlık olur.



Yeniçeri ocağı devletin resmi ordusudur. Bektaşî Bektaşî tarikatı ile özdeşleşmiştir. Tarihi kayıtlarda Bektaşî şairlerin hayatları hakkında bilgiler verilirken, pek çok şairin yeniçeri ocağına mensup olduğu ve burada önemli görevlerde olduğu bulunduğu ifade edilmektedir (Koca, 1985, s. 42; Köprülü, 1996, s. 65).

Alevî-Bektaşî-Kızılbaş şairleri, Osmanlı Devleti içerisinde bazen devletin bir memuru bazen de ordunun bir mensubu olarak görmek mümkündür. Bu yapı bize bu kişilerin devlete itimadı hakkında fikirler verebilir.

## **2. Alevî-Bektaşî-Bektaşî-Kızılbaş Şairler**

1-Kul Himmet: Şiirlerinde yer alan ipuçlarından hareketle 16. yy.'ın ikinci yarısı ile 17. yy.'ın ilk yarısında yaşadığı düşünülmektedir. Tokat'ın Almus ilçesinin Görümlü köyündendir, türbesi de orada bulunmaktadır. Torunları halen aynı köyde yaşamakta ve Kul Himmetliler diye anılmaktadır. Şahinli aşireti Kul Himmet'in ocağıdır. Bir Şiirinde, "Dedem Hıdır Abdal pirim ocağı" diyerek soyunun Kemaliye'nin Ocak köyündeki Hıdır Abdal Tekkesi'ne bağlı olduğunu ifade etmiştir (Aslanoğlu, 1997, s. 3, 119). Hasret çektiği tekkenin, Erdebil Tekkesi'nin, Safevî şahlarının mekânı olduğu manzumelerinden anlaşılmaktadır. Yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti ve Safevî Devleti arasındaki siyasi çekişmeler sırasında bu mezhebe mensup olan Pir Sultan Abdal, Kul İbrahim, Kul Hüseyin, Kul Himmet gibi şairler Kızılbaş-Alevî toplumunu iki devlet arasındaki siyasi çekişmede Safevî Devleti yanında yer almaya teşvik eden manzumeler yazmıştır.

### **Alevî-Bektaşî-Kızılbaş Şairler**

1-Kul Himmet'in şairlik ve şahsiyet bakımından Pir Sultan Abdal'dan ilham aldığı açıktır. Kul Himmet'in Pir Sultan Abdal'a mürid olduğu bazı kayıtlarda geçse de bu doğru değildir. Şiirlerinde yer alan,

Kul olmuşuz Pir Sultan'a

Eşiği de kıblegahtır

mısraları buna tanık gösterilmiş fakat mısranın doğrusu, "Kul olmuşuz bir sultana" şeklindedir (Aslanoğlu, 1997, s. 11). Sebü'l-mesani" kitabın okusan

Kul Himmet'in şiirine bir örnek:



Sebü'l-mesani” kitabın okusan  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur  
Bülbül olsam dört kapıda şakısam  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Türab ol ki, çiğnesinler üstünü  
Anda fark et düşmanımı, dostunu  
Nesimi gibi yüzdüregör postunu  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Türab ide özün türab ol türab  
Kalbindeki kini kibrini bırak  
Muhammed Ali'nin cemâlin görek  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Şükr olsun türablıktan doğrudur yolum  
Ali'ye de malûm, ahvâlim, hâlim  
Balım Sultan Haydar kend'aslan Ali'm  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Balı'yı türab eden aşkın meyidir  
Ali Seydi Şâh İbrahim soyudur  
Türablıktan Şâh-ı Merdan huyudur  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur

Kul Himmet'im “Kulhüvallahü ahad”  
Cesetimden can kalmadı bu saat  
Dün ü günü bildim idim Muhammed  
Türablıktan a'lâ yol mu bulunur (Kaya, 2000, s. 421-432).

2-Abdal Musa: Anadolu'da yaşayan Alevi fırkasının en önemli şairlerinden birisidir. Alevi-Bektaşilerin en önemli iki dergâhından biri Abdal Musa'nın dergâhıdır. Abdal Musa için Aşık Paşazade'nin tarihinde Sultan Orhan devrinde yaşadığı ve fetihlere katıldığı ifade edilmektedir. Tacü't-Tevârîhte Orhan Gazi ile birlikte Bursa'nın fethinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Bektaşilerin geleneksel ayinleri yapılırken serilen on iki posttan on birincisinin Şah Abdal Mûsâ'nın Sultan Postu olarak isimlendirilmesi, Abdal Musa'nın Bektaşiler arasındaki ehemmiyetini ortaya koymaktadır (Güzel, 1981, s. 38). Abdal Musa'nın şiirine bir örnek:

Kim ne bilür bizi nice soydanız  
Ne zerre ottan ne hod sudanız  
Bizim meftunumuz marifet söyler  
Biz Horasan mülkündeki baydanız

Yedi deniz bizim keşkülümüzde  
Hacem umman ise biz de göldeniz  
Hızır İlyas bizim yoldaşımızdır  
Ne zerrece Günden ne de Aydanız

Yedi tamu bize nevbehar oldu  
Sekiz uçmak içindeki köydeniz  
Bizim zahmımıza merhem bulunmaz  
Biz kudret okuna gizli yaydanız

Horasan'dan Rum'a zuhur eyleyen  
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi  
Binip cansız duvarları yürüten  
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

Doksan altı bin Horasan Pirleri  
Elli yedi bin de Rum erenleri





Cümlesinin servirazi serveri

Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

Balım Sultan arkadaşı, yoldaşı

Kızıldeli Sultan dürür hem eşi

Abdal Musa Sultan dersene ne kişi

Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

3-Balım Sultan: Hacı Bektaş Veli'nin ardından pir-i sani olarak kabul edilen Balım Sultan'ın ismi Hızır Balı olduğu ifade edilir. Balım Sultan'ın hayatıyla ilgili hiçbir kayıt yoktur, onun hakkındaki bütün bilgiler Bektaşî geleneğine ait sözlü ve yazılı rivayetlere dayanır. Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli türbesi'nin yanında yer alan türbede yazılı kitabede Hacı Bektaş'ın soyundan Resul Balı'nın oğlu olarak gösterilmiştir. Balım Sultan'ın 16. yy'da Bektaşî tarikatının gelişmesinde önemli rol almıştır. Osmanlı Devleti ve Safevi Devletinin siyasi çekişmelerinin olduğu bir dönemde Osmanlı Devleti ile yakınlığı önemli bir husustur., Balım Sultan ile Osmanlı Devleti'nin hükümdarı II. Bayezid'in yakın dostluğu tarihi kayıtlarda geçmektedir. Bu yakın dostluk şehrinen büyük Bektaşî Tekkesi olan Seyyid Ali Sultan Tekkesi'nin şeyhi olan Balım Sultan'la II. Bayezid'in tanışması sonucu doğmuştur (Gölpınarlı, 1963, s. 108-109).

Safevi Devletinin siyasi ve iktisadi buhranları sebep göstererek desteklediği Osmanlı Devlet'i aleyhine kışkırttığı propagandalar, Anadolu'da ortaya çıktığı zaman II. Bayezid tarafından Balım Sultan şeyhliğini yaptığı tekkesinden, Hacı Bektaş Tekkesi'nin başına getirilmiştir. Bu tarih itibarı ile (1501) Balım Sultan resmi olarak Osmanlı Devleti tarafından Bektaşî tekkesinin başına getirilmiş oldu. II. Bayezid'in yaptığı bu değişikliği Anadolu'daki alevi-Bektaşî ve kısmen Kızılbaşları bu siyasi çekişmenin tesirinden korumak maksadıyla yaptığı açıktır. Öyle ki Bektaşîler kendileriyle aynı fırkaya mensup olan Kızılbaşların bir kısmı gibi siyasi olarak Safevi Devleti saflarında olmak yerine Osmanlı Devleti saflarında olmayı seçmişlerdir. Tabiatıyla durumda Balım Sultan'ın etkisini göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle Bektaşî tarikatı mensupları II. Bayezid'in Balım Sultan'ın müridi olduğu inancını taşırlar (Oytan, 1979, s. 373).



Balım Sultan'ın Bektaşilik Tarikatı'na yönelik bazı ıslahatlar yaptığı bilinmektedir. Bektaşiliğin ilk olarak kurulduğu dönemde, Sünni inanç sistemine sahip olan bir tarikattır. Daha sonraki dönemlerde Balım Sultan tarafından yeniden yapılandırılan Bektaşiliğin bugünkü gayri Sünniyapısını kazandığı ifadesinin bir dayanağı yoktur. Bununla birlikte On İki İmamve Hak-Muhammed-Ali şeklinde ifade edilen Bektaşî düşüncesinin ve on iki post sisteminin Balım Sultan tarafından yapılandırıldığı kabul edilir.

Balım Sultan'ın şiirine bir örnek:

Benim sevdiceğim Ali'dir Ali

Ali'yi sevenler olmaz mı Veli

Pir'im elinden içmişim dolu

Ali'yi seversen değme yarama

Hakkı bilmez ile eyleme Pazar

Bir münafık bin ehl-i iman bozar

Mürşidler olmazsa yaralar azar

Pir'imi seversen değme yarama

Mü'min müslim bir araya gelince

Pirlerin elinden dolu alınca

Günah sevap hep anda sorulunca

Şah'ı sever isen değme yarama

Benim yaralarım bağlıdır bağlı

Aşıkı sadıkın ciğeri dağlı

Balım Sultan Mürsel Baba'nın oğlu

Ali'yi seversen değme yarama

4-Sersem Ali Baba: Balım Sultan'ın ilk dervişlerinden biridir. Daha sonra halifesi olmuştur. Bu dönemde Anadolu'da yeniden Celali isyanları ortaya çıkmaya başlamıştır. İsyancılar içerisinde özellikle ekonomik sebeplere dayanan Kalender İsyanı önemli bir yer teşkil eder.



Kanuni Sultan Süleyman, Anadolu'da tehlikeye giren düzeni sağlamak için İbrahim Paşa'ya görev verir. Aynı zamanda işleri yatıştırmak için, Sersem Ali Baba'nın, Hacı Bektaş'ta şeyhlik makamına geçmesini ferman eder. Sersem Ali Baba, şeyhlik makamına başlamadan önce hac görevini yerine getirir, önce Medine'ye gider sonra Kerbelâ yoluyla evine gelir. 1551 yılında Hacı Bektaş Tekkesi'nin postuna oturur. On dokuz yıl boyunca bu postta şeyhlik yapar. Sadeddin Nüzhet Ergun ve Turgut Koca tarafından dört nefesi yayımlanmıştır (Koca, 1990: 199-202; Ergun 1955: 228-231). Çeşitli dergilerden derlenerek yayımlanan şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla şiirlerini hece vezniyle kaleme almıştır. Bektaşî Tarikatı mensubu ve bu tarikatın şeyhiolmasının tesiriyle manzumelerinin konularını bütünüyle Alevi-Bektaşîinanç sistemine ait unsurlar barındırır. Manzumelerinde Alevi-Bektaşî itikadına ait isimler, terimler ve kavramları görmek mümkündür. Allah-Muhammed-Ali üçlemesi, Kırklar, Güruhu Naci, Şah-ı Merdan, Şîr-i Yezdan gibi ifadeler ile Hacı Bektaş Veli, Balım Sultan, Karaca Ahmed Sultan ve diğer Alevi ve Bektaşî yol ulularının isimleri bunların başında gelmektedir. Sersem Ali Baba'nın On İki İmam'ın isimlerinin zikredildiği bir düvaz-ı imamı bulunmaktadır. Sersem Ali Baba'nın şiirine bir örnek:

Sabah seherinde virdim budur bu  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali  
Zikrim olan Lâ ilâhe illallâh  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Levlâke levlâke buyurdu Allah  
Daim zikr ederim rızâenlillâh  
Mü'minin kalbinde olur Beytullah  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Kırklar ulusudur ol Şâh-ı Merdan  
Anı idrâk eden bir kâmil insan  
Gazaba gelirse hem Şîr-i Yezdan  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali





İmam Hasan Hüseyin nûr-i arşullah  
Zeynel âbâ mürüvvet kânı billâh  
Muhammed Bâkır'a dâim eyvallah  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Ca'fer-i Sâdık'tan alındı elim  
Musâ-yi Kâzım'a uğradı yolum  
Ali Musa Rıza zikreder dilim  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali

Muhammed Mehdi'dir sâhib Seyfullah  
Sersem Ali der daim şeyenlillâh  
Yezid'e sad hezar hem lâ'netullah  
Allah bir Muhammed Ali'dir Ali (Koca, 1990, s. 228-229)

5-Teslim Abdal: Yeniçeri ocağının Halife Babası, yani Büyük Baba Efendi idi (Ercan, 1991, s. 57). Teslim Abdal adlı şairin hayatı ile ilgili bilgiler tarihi kaynaklarda farklılık göstermektedir. Farklı yerlerde yaşayan şairlerin de Teslim Abdal mahlasını kullandığı gözlenmektedir. Trakya, Denizli, Malatya, Çorum Teslim Abdal ismini kullanan şairlerin yerlerinden bazılarıdır. 17. yy'da yaşamış olan şairin ve asıl adı Mehmed'dir. Sultan 4. Murad zamanının bir Bektaşî piri, yeniçeri ocağının halifesi, babasıdır. Bağdat seferine katılmıştır.

Teslim Abdal'ın 17. yüzyılda Çorum ili sınırları içerisinde yaşadığı düşünülmektedir, yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Çorum'a bağlı Teslim köyü onun adını taşır. Kimi deyişlerinden Osmanlı Devleti ve Safevi Devleti arasındaki siyasi mücadele ile ilgilendiği görülmektedir. Teslim Abdal 4. Murat ile beraber Bağdat seferine katıldığı kayıtlara geçmiştir. Bu şairde dikkati çeken en önemli husus, Alevi-Bektaşî fırkasına mensup olmasına rağmen Sünnilik akidesiyle devleti yöneten bir Osmanlı padişahının yanında yer alması dikkat çekicidir. Bunun en önemli kanıtlarından biri Bağdat'ın fethi için Osmanlı



Devleti lehine Hz. Ali'nin ve On İki İmam'ın yardımını Şiirlerinde ifade etmesidir (Özmen, 2002, s. 10). Teslim Abdal'ın şiirine bir örnek:

Arzulamış gelir koca Bağdad'ı  
Şah-ı Süleyman başı telli geliyor  
Yardımcısı olan On İki İmam  
Önü sıra serdâr-ı Ali geliyor  
Yüz bini birden der Allâh'ım  
Allah yüz bini der lâ ilahe illallâh  
Yüz bin kalan var, yüz bin de sipâh  
Yüz bini de darplı, çallı geliyor  
Mü'min'ler Hû çeker, münafık erir  
Mü'min'in muradın ol Hüdâ verir  
Yüz bin de zırh giymiş sipahi gelir  
Yüz bini de Bedir hanlı geliyor  
Teslim Abdal der ki, hep canlar canı  
Bunca Süleymanlar dünyada hanı  
Yüz bin nutku vardır, yüz bin de camı  
Yüz bin de kolu kolçaklı geliyor

6-Gül Baba: Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır. Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Budin şehrinin kuşatmasında bulunmuştur. Gül Baba'nın cenaze namazında Kanuni Sultan Süleyman bizzat bulunmuştur. Gül Baba Misali mahlasıyla şiirler yazmıştır (Erdem, 1935, s. 268-271). Gülbaba'nın Misali mahlasıyla manzum ve mensur eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Hurufi olduğu kanaati yaygındır. Gül Baba'nın mürettep bir divanı var vardır. Buna ilave olarak bir ön söz ve otuz iki bölümden oluşan 969 beyitlik "Feyz-name" isimli bir mesnevisi de vardır. Şairin Bismelenin faziletlerini anlatan, hurufilik inanç ve kaidelerini içeren mensur bir eser olan Risale-i Besmele'si bir diğer eseridir. Dünya ve ahiret mutluluğun yollarını anlatan Miftahu'l-Gayb isimli bir eseri de vardır (Dede 2001: 7). Gül Baba Divanı

16. yüzyıla ait bir eserdir. Tespit edilebilen en eski nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emiri koleksiyonunda bulunan nüshadır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın "Hurufi Metinleri Kataloğu" adlı eserinde verdiği bilgiye göre bu nüshanın yazılış tarihi 985 olarak verilir (Gölpınarlı 1973: 78).

Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından sevilen ve onunla birlikte balkanlarda fetihlere katılan bir Bektaşî Şeyhi olması Gül Baba'nın temsil ettiği Alevî-Bektaşî fırkası açısından önemlidir. Gül Baba'nın türbesi Budapeşte'dedir. Rivayetlere göre Gül Baba'nın başında gülü elinde ise asası eksik olmazmış. Muharebelerde başının üstünde bir gül olduğu için Gül Baba olarak adlandırıldığı rivayet edilir. 1481'de II. Bayezid döneminde Galata'nın civarında olan bir bölgede, ormanlık alanda, Sultan II. Bayezid kış mevsiminde av yaparken, yetiştirdiği gül fidanları arasında huzurla dolaşan ve günlerini ibadetle geçiren Gül Baba ile karşılaşır. Gül Baba II. Bayezid'e sarı ve kırmızı güller sunar ve bu durum Sultanı memnun eder. II. Bayezid, kendisine bir isteği olup olmadığını sorar. Gül Baba, civardaki bir tepeyi işaret ederek, "Bu tepeye, mekteb-i irfan tesis ile orada okuyup yazanları hizmet-i hümayununda istihdam eyle, vakti gelince devletine lazım olur" der. Bu tavsiye üzerine Osmanlı Devletine görevli yetiştirmek maksadıyla Galata Sarayı kurulmuş olur. Gül Baba'nın şiirine bir örnek:

Gazel

Ey kıyâmın sidre vü sır u cemâlin bâğ ana  
Cûy-ı la'lin kever vü nergislerin ayag ana

'Arızın bağında hâlin mürğ-i cânın dânesi  
Kâkül-i 'anber-nisârın ey kamer tuzag ana

"Küntü kenzin" râzını la'linde pinhân didi Hızır  
Ey dehânı mîm olur mı bir haber sormag ana

Câvidânı mürde bulurdı hayât sermedi  
Şeker lalin müyesser olsa bir sormag ana





Dûddan çekdi ‘ilm-i nâr-ı derûnum ber-felek  
Hâl-i müşkînin öreliden dâg üzre dâg ana

Lale vü nergis dutarken elden zerrin sâgarı  
Hayf ola cam üstüne cam içmemek bucağ ana

Vah ki gam-ı küncde ‘ömrü bu Misâlî hastenin  
Gecdi derman kılmadı la‘ol yüzi uçmâğ ana (Dede 2001, s. 36)

7-Fuzuli: Alevi-Bektaşî edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Fuzuli, Kanuni Sultan Süleyman’ın Bağdat seferinde şehre girişinde beş adet kaside yazmıştır. Bu kasidelerden birinde Kanuni Sultan Süleyman’ı Hz. Süleyman’a benzetmiştir. O’nu şahlar şahı, karaların ve denizlerin hükümdarı gibi vasıflarla methetmiştir.

Kıldı meşhûr-ı Arab feth-i Acem tarihini  
Geldi Burc-i Evliya’ya pâd-şâh-i nâm-dâr  
Ruşen etti adiden her gûşesinde bir çerâğ  
Carî etti feyzden her mülküne bir cûybâr  
Pâd-şâh-i bahr-ü ber Sultân Süleymân-ı Velî  
Server-i sâhîb-nazar Şâh-en-şâh-i şefkat-şîâr  
Âlemin vasfın Süleyman mülkü derlerse n’ola  
Çün Süleyman’dan Süleyman’a kalıptır yâd-gâr (Köprülü, 1924, s. 690).

Kanuni Sultan Süleyman Bağdat’ı fethedince, “Geldi burc-ı evliyâyâ pâdişâh-ı nâmdâr” tarih mısrasını da ihtiva eden meşhur kasidesiyle beraber yazdığı kasideleri padişaha takdim etmiştir. Sadrazam Makbul İbrahim Paşa, Kazasker Abdülkadir Çelebi, Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi gibi şahsiyetlere de kasideler sunarak Osmanlı devlet adamlarının himayesine girmeye çalışmıştır. Ayrıca Bağdat seferine katılan şairlerden Hayali Bey ve Taşlıcalı Yahya Bey’le de tanıştığı ve onlarla dost olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (İpekten, 1973).

Kanuni Sultan Süleyman Bağdat'tan ayrılmadan önce Fuzuli'ye evkaftan maaş bağlanacağına dair söz verilmiştir. Ancak daha sonradan gündelik 9 akçe verilmiştir. Bu maaş onun azımsadığı bir miktardır. Evkafın artan gelirlerinden yeni bir ilâve gerçekleşmiştir. Şair yine de ünlü “Şikâyetnâme”sini kaleme alarak memnuniyetsizliğini kaleme almıştır (Gölpınarlı, 1932, s. 262-268). Daha sonra maaşla ilgili olarak Fuzuli'ye maaş olarak beratında belirtilen günlük istihkakın bir süre gecikmeyle de olsa kendisine verildiği anlaşılmaktadır.

Fuzuli'nin Kanuni Sultan Süleyman ve Osmanlı Devlet adamlarına yazdığı kasidelerin dışında, Musul Mirlivası Ahmed Bey, Ayas Paşa, Kadı Alaeddin ve Şehzade Bayezid gibi önemli Osmanlı devlet adamlarına yazmış olduğu mektuplarla Bağdat valilerinden Üveys, Cafer, Ayas ve Mehmed paşalara sunduğu kasidelerden değeri yeterince takdir edilmemiş bir insanın hissiyatı anlaşılmaktadır (Nazif, 1925, s. 39-54).

Kasidelerinde söz sanatları, gazellerinde mana sanatları hakimdir. Gazellerinde görülen sadelik, kasidelerinde yoktur. Fuat Köprülü, Fuzuli'nin kasidelerinde mahir bir fikir ve sanat işçisi oluşunu şairliğinin bir zaafı olarak gösterir. Bununla beraber Fuzuli bu tarzıyla muhteşem bir kültür birikimini daha müşahhas olarak ortaya koymuştur. Kasideleri, mimari bir eser gibi dört başı mamur bir güzelliğe sahiptir. Fuzuli'nin asıl sanatı gazellerinde demek yanlış olmaz. Şair, didaktik olmamak kaydıyla ilmi yönünü kasidelerinde, aşıkane tarzını da gazellerinde ortaya koymuştur (Refikoğlu, 1945, s. 124-135).

Fuzuli, kendi zamanından başlayarak hem divan hem de halk şairleri tarafından beğenilmiş ve takdir edilmiştir. Bütün tezkirelerde, belki hiçbir şaire nasip olmayacak şekilde hakkında özel hürmet, itibar ve takdir ifadeleri yer alır (Karahan, 1949, s. 126-144).

8-Kayıkçı Kul Mustafa; türkü, güzelleme, koçaklama, nasihatname, divanî, koşma, destan, taşlama gibi nazım şekillerinde şiirler yazmıştır. Şairin manzumelerinde konu bütünlüğü esastır. Edebi sanatları şiirlerinde kullanır. Üslubu konuşma diline yakın yalın ve sadedir. Dini temaları ele aldığı şiirlerinde öğretici üslubu göze çarpar (Özmen, 1998). Şair, mensubu olduğu geleneğe uygun şekilde şiirlerinde yöresel ifadeler vedeyimlere yer verir. Kul Mustafa, beşeri aşkı, ilahi aşkı, gurbeti ve vatan sevgisini şiirlerinde ele almıştır. Yaşadığı zaman diliminde toplumsal ve kendi başından geçen olayları, toplumsal aksaklıkları,

zamandan ve dünyadan yakınma halini, insani vasıfları ve kaybolan değerleri dile getirmiş bir şairdir. (Kutlusoy, 2006, s. 10).

Gençlik yıllarında dönemin kaptanlarından Murad Reis'in askeri olarak Cezâyir'deki Garp ocaklarında bulunmuştur. Kayıkçı Kul Mustafa lakabını burada almıştır. Daha sonra Payitaht'a giderek Osmanlı ordusuyla çeşitlifetihlere katılmıştır. Ordunun yaptığı işleri, yürüyüş düzenini anlattığı şiirleri vardır. Kahramanca söylediği şiirlerle ünlenmiştir. Arapça ve Farsça kelimeleri şiirlerinde kullanmıştır. Divan edebiyatından uzak, yerel toplumun zevklerine ve söyleyişine daima bağlı kalmıştır. İnsanların heyecanını ve coşkusunu artıran şiirleriyle tarihi olayları başarılı bir şekilde kaleme almıştır. Yaşadığı dönemde çeşitli şairleri de etkilemiştir (Köprülü, 1930; 2004, s. 126-127).

Kayıkçı Kul Mustafa'nın ünlenmesini sağlayan en önemli eseri "Genç Osman Destanı"dır. Osmanlı padişahlarından IV. Murad'ın Bağdat'a yaptığı seferde bir bölük komutanı olan ve seferde çok faydalı işler yapan Genç Osman, yaptığı hücumların birinde düşman askerleri tarafından atılan bir okla vurulmuş Dicle nehrine düşerek şehid olmuştur. Bu kahramanın şehit olmasıyla tüm ordu yasa boğulmuştur. Kayıkçı Kul Mustafa, Genç Osman için kahramanlık duygularını dile getirerek bir şiir söyler. Genç Osman'ın yaptığı bu kahramanlık daha sonra Genç Osman Hikâyesi'nin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. (Köprülü, 1930; s. 124; Köprülü, 1932, s. 239-246)

Alevi-Bektaşî geleneğine mensup bir şair olduğu bilinen Kul Mustafa IV. Murad'ın Bağdat seferinde Bağdat'ı Osmanlı Devletinden alan Şah Abbas'a hitaben şu şiiri dile yazmıştır;

Gaziler keskin tîğ ah eline  
Dökerler kanını Irak çölüne  
Ser veririz imamların yoluna  
Şâh ne akıl ettin aldın Bağdat'ı  
Mustafa eydür gel etme inadın  
kendi kendin sınıadın  
Sultan Murâd kırar kolun, kanadın  
Şâh ne akıl ettin aldın Bağdad'ı.





Yine Kayıkçı Kul Mustafa'nın, Sultan IV. Murad'ın İrân üzerine yaptığı Revan seferi üzerine söylediği ve dönemin Safevi Şah'ı Abbas'a hitaben yazdığı şiir;

Vaktine hâzır ol ey Acem şâhı

Mağribden üstüne asker geliyor

Yakacaktır tâcın ile tahtını

Sultan Murad Han'dır kendi geliyor

dörtlüğüyle başlayan ve

Elli bin de benim benim deyici

Altmış bin de şîrin cana kıyıcı

Yetmiş bin de siyah postal giyici

Seksen bin de Tatar Han'dan geliyor

Mısralarıyla devam edensefere katılan askeri kuvvetleri konu alan şiiri, Türk şiirinde halk şiiri geleneğinin ilk numunelerinden biri kabul edilmektedir.

9-Aşık Sıtkı Baba: Malatyalı Dede Kargin aşiretine mensup bir ailenin evladı olarak Tarsus Yenice'de doğmuştur. Hayatının büyük bir kısmını Amasya ili Merzifon ilçesinde geçirmiştir. Mezarı da Merzifondadır. Sıtkı Baba (1865-1928) yılları arasında yaşamış bir Alevi-Bektaşî-Kızılbaş geleneğine mensup bir şairdir. Asıl ismi Zeynelabidindir, eserlerinde Sıtkı veya Pervane mahlasını kullanmıştır (Altınok, 2013, s. 6-11). Şiirleri parça parça çeşitli yayın organlarında neşredilmiştir. Şiirlerinden anlaşıldığı üzere iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsçaya hakim olduğu anlaşılan şair Sıtkı Baba, Anadolu coğrafyasında; Çorum, Sivas, Turhal, Amasya ve Erzincan çevrelerinde çok iyi bilinen tarihi bir kişiliktir. Anadoludaki saygınlığından ve dergahlardaki çalışmalarından mütevellid şair Sıtkı'ya, "Babalık" sıfatı verilmiştir. Sıtkı Baba ve Tarsuslu Sıtkı ismiyle bilinmektedir.

Sıtkı Baba manzumelerinde belirgin bir biçimde Alevi-Bektaşî tarzını temsil eden ifadeleri kullanır. Bu manada şairin şiirlerinde "Hz. Peygamber (sav) başta olmak üzere Ehl-i Beyte, Hacı Bektaş Veli'ye ve şeyhi Cemaleddin Efendi'ye duyduğu derin saygı ve sevginin tezahürünün güzel örneklerini görmek mümkündür. Sıtkı Baba'nın şiirine bir örnek:

Çatılmadan yerin göğün binası

Muallakta iki nur'a düş oldum

Birisi Muhammed birisi Ali  
“Lahmike lahmi”de bire düş oldum.

Hak yaptı nurumu saldı cihana  
Eserdim alemde rüzgar idim ben  
Nutk oldu Mevla’dan indim bir hana  
Arzumanım yolda derkar idim ben.

Kün nutkunu izhar etmezden Yezdan  
Kaf ü Nun tahtında Sultan idim ben  
Kurulmadan yer gök çarh ü asüman  
Sarayı mahfuzda mihman idim ben.

Kudret kandilinde bir ziya iken  
Ta ol zaman aşık oldum nur’a ben  
Gökler yerde iken yer derya iken  
Üç bin sene hizmet ettim Pir’e ben.

10-Kalender Çelebi:16. yy. Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairlerindedir. Kalender Abdal hem hece veznihem de aruz veznini ustalıklı kullanan bir şairdir. Şiirlerinden mensubu olduğu Alevi-Bektaşî tarikatının yanı sıra, Hurufiliğe ait kavramları şiirlerinde kullandığı bilinmektedir (Koca 1990: 35).

Harf-ı nutka Câvidan’dan al sebak asi u

Fer’i nakş-ı arşullah oku

Fâ ü dâd ü lâmdan iste Rabbini

Ey Kalender ilm-i ehlullah oku”

Kalender Çelebi’nin bu beyitlerle biten murabbası Kalender Abdal’ın Hurufiliğe karşı ilgisini, Hurufiliğin kurucusu Fazlullah ve onun eseri Cavidanname hakkındaki birikimini açıkça göstermektedir. Kalender Abdal’ın edebi şahsiyeti hakkında şunlar söylenebilir: “Kalender Abdal, Şah Kalender, Civan, Civan Kalender ve Genç Kalender mahlaslarını



kullanan şairin şiirlerinde Alevi-Bektaşî-Kızılbaş ve Hurufî akidesini bütün yönleriyle ele aldığı bilinmektedir. Özellikle On İki İmam, Ehl-i Beyt, Hacı Bektaş Veli gibi Alevi-Bektaşî-Kızılbaş inanç sisteminin kutsal gördüğü kişilikler ile bu inanca ait mazmunların bütünü şairlerinde görmek mümkündür. Kalender'in şiirlerinden örneklere bakıldığı zaman Alevi-Bektaşî-Kızılbaş nefes söyleme yeteneğine sahip olduğunu görmek mümkündür.

Dün gece seyrimde batın yüzünde

Hünkar Hacı Bektaş Veli'yi gördüm

Mısralarıyla başlayan manzume dergahlarda ve çeşitli sohbet meclislerinde saz eşliğinde söylenmiştir (Özmen 1998: 35). Adı geçen manzumede Bektaşî tarikatına bağlılığını dile getiren şair, tarikat içerisindeki tasavvuf anlayışını güzel bir şekilde ifade etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin toprak vergisi koyması sebebiyle bazı Türkmen aşiretleri ayaklanmış, bu ayaklanmanın başında da Kalender Çelebi bulunmuştur. Bu sebeple Kalender Çelebi yargılanarak Osmanlı Devleti tarafından idama mahkum edilmiştir. Anadolu'da cereyan eden bu ayaklanma tamamen ekonomik sebeplere dayalı bir ayaklanmadır. Kalender Çelebi'nin Alevi-Bektaşî-Kızılbaş fırkasına mensubiyeti ile ilgili bir yargılama söz konusu olmadığı düşünülmektedir. Kalender Çelebi'nin şiirine örnek:

Müseddes

Hor bakma fukaraya sakın ey ehl-i hüner

Sûrete etme nazar sûrete bakub ekser

Kadir olmazsa da bir habbeye dünyâda eğer

Düşer erbâb-ı fena lûtf-i Hudâ`ya mazhar

Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar

O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Âdemi fitrat-ı evvelde Hudâ-yi mutaâl

Kimisin şâh-ı cihân etti kimisin abdâl

Kimine sadr nasîb etti kime saff-ı niâl



Bu nasihatleri gûş et sakın ey nîk hisâl

Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar  
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Hünerine nazar et aybını pinhân eyle  
Kibri ko yanına al âlemi seyrân eyle  
Def'-i gam kıl güle bak yüzüne handân eyle  
Hâtırını ele al lûtf edüb ihsân eyle

Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar  
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Sâf dil ol yere ko yüzünü çün âb-ı revan  
Kaynayub tekye-i aşk içre varub niçe zaman  
Bir bilür şâh u gedâ kadrini ehl-i irfan  
Yedi iklimde olursan da eğer şâh-ı cihan  
Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar  
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

Münkir olma fukarâya yürü zâhid zinhar  
Rifk ile bak yüzüne lûtf ile eyle güftâr  
Fukaradan kopar erbâb-ı velâyet her bâr  
Gel Kalender sözüne eyleme lûtf et inkâr  
Etme dervîş-i abâpûşa hakaretle nazar  
O da hâlince fenâ mülketinin şâhı geçer

11-Kul Nesimi; onun yaşadığı dönem ve hayatı hakkında kesin bilgiler yoktur. Hayatına ait bilgiler şaire ait olduğu düşünülen şiirlerden çıkarılmaktadır. Seyyid Nesimi ile aynı mahlasları kullanan şairi, Bağdatlı Nesimi'den ayırt etmek için edebiyat tarihçileri bu şaire



“Kul Nesimi” adını vermişlerdir. Şair bu mahlasını sadece bazı şiirlerinde kullanmıştır. Şairin asıl isminin Ali olduğu düşünülmektedir. Edebiyat tarihçileri tarafından dedesinin Said Emre olduğu ifade edilmektedir. Hacı Bektaş Menakıbnamesi’nde adı Molla Sadeddin olarak geçen şair, Aksaray doğumludur. 17. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Anadolu’da Yunus Emre’nin izinden giden şairlerden biri olarak öne çıkar. Hacı Bektaş Veli ve onun halifesi olan Bacım Sultan’ın yanında bulunduğu düşünülmektedir. Hacı Bektaş Veli’nin Makalat isimli eserini Arapçadan Türkçeye çeviren kişi olarak bilinir. Şaire ait bugüne kadar ondokuz şiir bulunabilmiştir. Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı geleneği içerisinde bulunan bir aileye mensup olan Kul Nesimi’nin, manzumelerinden iyi bir eğitim aldığı ve iyi derecede Arapça bildiği anlaşılmaktadır. Kul Nesimi Ailesinin mensubu olduğu Alevi-Bektaşitarikatına intisab etmiştir. Bununla birlikte Hurufilik’te de kendini yetiştirmiştir (Öztelli 1969: 8-9). Şair bu mahlası Bağdatlı Nesimi’ye olan muhabbeti nedeniyle kullanmıştır. Bağdatlı Nesimi gibi, o da şiirlerinde Hurufilikle ilgili kavramları ustalıkla işlemiştir. Mahlaslarının aynı olması ve iki şairin de Hurufilikten etkilenmesi nedeniyle, zaman zaman Bağdatlı Nesimi ile karıştırılmıştır. Kul Nesimi’nin farklı bir şair olduğu bilgisi ilk olarak Sadettin Nüzhet Ergun tarafından ifade edilmiştir. Bu düşünceyi destekleyen göstergeler şunlardır; Kul Nesimi’nin eserlerinde kullandığı dil, Bağdatlı Nesimi’nin kullandığı dilden farklı olması, Eski Anadolu Türkçesini kullanan Bağdatlı Nesimi yanında Kul Nesimi’nin dili 17. yüzyıl divan ve halk şairlerinin dili ile benzerlik göstermesi, Kul Nesimi’nin şiirlerine genel olarak 17. yüzyıl halk şairlerine ait cönklerde rastlanması ve 17. yüzyılda yaşamış bazı şairlerin Kul Nesimi’ye nazire yazmış olmalarıdır. Kul Nesimi şiirlerinden birinde geçen tarih düşürme sanatı aşağıda verilmiştir:

İki yüz altmış dört yıldan sonra

Bu nazmle bunu ettim ben izhar

Bu Şiirin tamamında Hurufilik kaideleriyle kendinden de bahseden Kul Nesimi, yukarıdaki beyitte Bağdatlı Nesimi’nin ölüm tarihini ve onun inanç sistemini işlemiştir. Bu bilgiye dayanarak Bağdatlı Nesimi’nin ölüm yılını iki yüz altmış dört ilave edilince 1668 tarihine düşürme yapılır. Bu manzumeyi ustalık döneminde yazdığı kabul edilirse 17. yüzyılın başlarında doğduğu düşünülebilir (Öztelli 1969, s. 4). 17. Yüzyılda yaşanan bir kısım

olayların yankılarını Kul Nesimi'nin şiirlerinde görmek mümkündür. Tarihi kayıtlarda yer aldığı üzere bu yüzyılın ilk dönemi Safevi Devletiyle yapılan mücadelelerle geçer. Bağdat'ın Safeviler tarafından ele geçirilmesi, ardından Osmanlı Sultanı IV. Murad tarafından geri alınması, bu dönemin en önemli merhalelerini teşkil etmektedir. Bu savaşlar sırasında Anadolu'da da Celali isyanları sürmektedir, düzenden memnun olmayan Kızılbaşlar'ın da bu ayaklanmalara katıldığı, döneme ait tarihi kayıtlardan ve o dönem şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kul Nesimi'nin de bu isyanlara katıldığı, hatta yakalanıp yargılandığı bir şiirinden bilinmektedir. Safevi Devleti Şahı'na bağlılığını şiirlerinde açıkça dile getiren şair, Osmanlı Devleti Padişahı'nı "Azrail", Osmanlıları ise "Yezid" olarak nitelemektedir. Buna karşılık Safevi Devleti Şahı'nı "Mehdi-i Zaman" olarak isimlendirmektedir. (Öztelli, 1971, s. 8). Kul Nesimi'nin şiirine örnek:

Ger sorarsan ben bir niyazım  
Sabır ilmi derler yerden gelirim  
Ol katre idim şimdi hak oldum  
Arşda ki kandilden nurdan gelirim

Ben kalu belada buldum izimi  
Döndürmedim bir dem haktan yüzümü  
Ateş-i aşkın ayktım özümü  
Halil İbrahim ile nardan gelirim

Mahkemede sual sordu kadılar  
Kitapların orta yere kodular  
Sen bu ilmi kimden aldın dediler  
Üstadımdan aldım pirden gelirim

Nesimiyim ikrarımla bilirim  
Gerçek erenlerin kemter kuluyum  
Ali bahçesinin gonca gülüyüm  
Münkir münafika Haktan gelirim





## **DEĞERLENDİRME VE SONUÇ**

Yukarıda çalışmada verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, şairlerin Alevi-Bektaşî-Kızılbaş meşrep ve mezhebine bağlı olmaları, Osmanlı hükümdarlarının şairleri taltif ve iltifat etmelerine engel teşkil etmemiştir. Bu fırkalara mensup olan şairler devlet hizmetlerinde bulunmuşlar ve önemli mevkilerinde görev yapmışlardır. Bunun en önemli göstergelerinden bir Şah İsmail'in sohbet arkadaşlarından olan ve Şah İsmail'e duyduğu saygıdan dolayı "Şahi" mahlasını alan şair Çaldıran Muharebesi'nde Şah İsmail'in yenilgiye uğraması sonucu Osmanlılar tarafından İstanbul'a götürülmüştür. Sanatına İstanbul'da devam etmesi sağlanmıştır. Latifi tezkiresinde kendisinden övgüyle söz edildiğibelirtilmektedir (Canım, 2000).

Fuzuli'nin "Beng ü Bade" adlı mesnevisi Şah İsmail'in Özbek hükümdarını yenmesi üzerine yazdığı bilinmektedir. "Bade"nin atak ve cevval olan Şah İsmail'i "Beng"in ise mütevekkil ve hareketsiz olan Osmanlı Hükümdarı II. Bayezid'i temsil ettiği iddia edilmektedir. Fuzuli'nin bu tavrı Bağdat'ı fetheden Osmanlı padişahına kasideler yazmasını, Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi iltifatına mazhar olmasını engellememiştir (Koca, 1990). Hükümdarlara yazdığı şiirlerde Fuzuli'nin inanç dünyası "dini anlayışı" belirleyici bir faktör olmadığı görülmektedir. Osmanlı idaresinin iltifatına mazhar olan pek çok Alevi-Bektaşî-Kızılbaş şairler olmakla birlikte, Osmanlı Devleti'nin cezalandırmasına maruz kalan şairlerin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak devletin cezalandırma yoluna gittiği şairlerin ceza alma sebebi farklı dini anlayışları sebebiyle değildir. Bu şairlerin Osmanlı Devleti'ne karşı takındıkları tavır ve isyanlar sebebiyle olmuştur. Alevi-Bektaşî edebiyatıyla ilgili kaynaklarda bu durum açık açık ifade edilmektedir (Yıldırım, 2005).

Osmanlı sahası içerisinde yetişen şairlerin, Alevi-Bektaşî-Kızılbaş fırkasına mensup olan toplumun duygularını ve düşüncelerini şiirlerinde işleyiş şekli, genel olarak Osmanlı Devletine sadık olduğu sonucunu doğurabilir. Bu geleneğe mensup olan ve manzumeler kaleme alan şairlerin ortak teması Allah-Muhammed-Ali ekseninde ve Ehl-i Beyt sevgisi çerçevesindedir. Bu şairler zaman zaman Osmanlı Devleti ile seferlere katılmış, fetihler yapmışlardır. Osmanlı Sultanları ve devlet yönetiminde bulunanlar için methiye tarzında şiirler kaleme almışlardır. Bu geleneğe bağlı bulunan şairler bazı dönemlerde, devletin aleyhindeki faaliyetlere iştirak eden halkla birlikte kendilerini o döneme ait siyasi



**World Journal of Human Sciences, 2021 - 1**

**Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1**

**ISSN: 2717-6665**



çekişmelerin içerisinde bulmuşlardır. Siyasi ve iktisadi buhranların sebep olduğu çekişmelerin yoğun olduğu dönemlerde Osmanlı da devlet olmanın gereği olarak bu şairlerin bir kısmı hakkında yargılama ve cezalandırma yoluna gitmiştir. Alevilik, Bektaşilik, Kızılbaşlık Osmanlı coğrafyasının sanatına edebiyatına değer ve renk katmıştır. Bu alanda nice büyük şairler yetişmiştir. Üzerinde çalışılması gereken zenginlik olan Osmanlı Sahası Türk Edebiyatı münbit bir toprak gibi bağrında nice hazineleri barındırmaktadır.





#### **KAYNAKÇA**

**Akyüz, K.;** Beken, S.; Yüksel, S. & Cunbur M. (1958). *Fuzuli Türkçe Divan*. Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

**Alkan, E.** (2015). “Şehitlik Dergâhı Tarihçesine Bir Katkı: Abdünnâfi Baba'nın Ahmed İsmet Efendi'ye Verdiği İcâzetnâme”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 35: 25-58.

**Altınok, B. Y.** (2014). Son Dönemin Güçlü Ozanı Sıdkı Baba, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 127-154.

**Aslanoğlu, İ.** (1976). *19. Yüzyıl Alevi - Bektaşî Şairi Kul Himmet Üstadım*. Can Yayınları. Sivas.

**Aslanoğlu, İ.** (1997). *Kul Himmet: Yaşamı, Kişiliği ve Şiirleri*. İstanbul.

**Ayhan, A.** (2007). *Şehit Bektaşî Şairi Şevki Baba'nın Şiir Dünyası*.2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Ve Bektaşilik Bilgi Şöleni.

**Baykal, İ. H.** (1953). *Enderun Mektebi Tarihi - 1. Cilt*. Fetih Derneği Yayınevi, İstanbul.

**Birdoğan, N.** (1998). “Otman Baba ve Velayetnamesi”. *Folklor/Edebiyat*. 16: 22-32.

**Bölükbaşı, R. T.** (1944). “EdibHarabî Erenler”. *Yeni Sabah*, İstanbul.

**Bunadı, N. S.** (1971). *Resimli Türk Edebiyatı 7«n7)/Millî Eğitim Basımevi, İstanbul*.

**Canım, R.** (2000). *Latîfi Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabrisatü'n-Nuzema (İnceleme-Metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul.

**Cunbur, M.** (1956). *Fuzuli Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*. Maarif Basımevi, İstanbul.

**Çavuşoğlu, M.** (1987). *Hayali Bey ve divanından örnekler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

**Dede, M.** (2001). *Divân-ı Gül Baba ve Transkripsiyonlu Metni*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya*.





**Demirel, Ş.** (2016). Sıdkî Baba Divanı'nda Yer Alan “Destân-ı Hürriyet-i Osmanî” Adlı Şiir Üzerine Düşünceler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5/4, 1748-1764.

**Ercan, Abdullah** (1991). *14. Yüzyıldan Günümüze Çorumlu Şairler*. İstanbul: Çorum Eğitim ve Kültür Vakfı Yay.

**Erdem, T.** (1935). “Gülbaba”. Ün: *Isparta Halkevi Dergisi*, II/19, s. 268-271.

**Ergun, S. N.** (1955). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri 19'uncu Asra Kadar*. C. 1. Maarif Kitaphanesi, İstanbul.

**Ergun, S. N.** (1930). *Bektaşî Şairleri*. İstanbul.

**Eröz, M.** (1977). *Türk Ailesi*, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul.

**Erünsal, İ. E.** (2003). *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk'ı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

**Fırlalı, E. R.** (1990). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, İstanbul.

**Gölpınarlı, A.** (1931). *Melâmîlik ve Melâmîler*. Pan Yayıncılık, İstanbul.

**Gölpınarlı, A.** (1932). *Fuzuli*. Türk Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul.

**Gölpınarlı, A.** (1963). *Alevi-Bektaşî Nefesleri*. İnkılap Yayınevi, İstanbul.

**Gölpınarlı, A.** (1973). *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

**Gölpınarlı, A.** (2013). *Pir Sultan Abdal*, Kapı Yayınları, İstanbul.

**Görkmen, İ.** (2000). *Türkiye'de Alevi Bektaşî Ahi Ve Nusayri Zümreleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

**Gül, M.** (1984). *Şeyh Cemaleddin Efendi'nin Aşığı Halk Ozanı Sıdkî Baba, Hayatı ve Şiirleri (1865-1928)*, Kadioğlu Matbaası, Ankara.

**Güzel, A.** (1981). *Kaygusuz Abdal*. Ankara.

**İnalçık, H.** (2004). “Otman Baba ve Fâtih Sultan Mehmed”. *Doğu Batı..*



**İpekten, H.** (1973). *Fuzuli: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

**İvgin, H.** (1987). *Aşık Sıtkı (Pervane) Bibliyografyası*, Türk Folkloru Araştırmaları 1987, MİFAD Yayınları, Ankara.

**Kılıç, F., M. Arslan. Ve Bülbül, T.** (2007). *Otman Baba Velâyetnâmesi (Tenkitli Metin)*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

**Kaya, D.** (2000). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Kitapevi, İstanbul.

**Koca, Ş.** (2001). “Od’man Baba Velâyetnâmesi (Vilâyetnâme-i Şâhî) ve Gökçek Abdal Hakkında Bir Didaktik Kodeks”.

**Koca, T.** (1967). *Şevki Hayatı ve Şiirleri*. Çınar Matbaası, İstanbul.



- Koca, T.** (1985). *Pir Nefes Üstad*. İstanbul.
- Koca, T.** (1990). *Bektaşî Alevî Şairleri ve Nefesleri (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)*. Maarif Kitaphanesi, İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (1924). *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzulî*. İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (1927). “*Said Emre*”, *Hayat*, II/42, Ankara.
- Köprülü, M. F.** (1930). *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi* (1930).
- Köprülü, M. F.** (1932). “*Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi Hakkında Yeni Vesikalar*”. *Atsız Mecmua*, İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (1973). “*Abdal Mûsâ*” (nşr. Orhan F. Köprülü).
- Köprülü, M. F.** (1996). *Anadolu ‘da İslamiyet*. İnsan Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, M. F.** (2004). *Saz Şairleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kutay, C.** (1972). *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*. Ankara.
- Kutlusoy, N.** (2006). *Buruklu Aşık Kul Mustafa Hayatı-Şiirleri-Atışmaları-Halk Hikâyeciliği Derleme-İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Nazif, S.** (1925). *Fuzulî Meşhur Şairin Hayatı ve Eserleri Hakkında Bazı Bilgiler ve İncelemeler*. (Hzr. Emir Hüseyin Yiğit). Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Noyan, B.** (1969). “*Kul Nesimi*”, *Türk Folklor Araştırmaları*, XII/239.
- Noyan, B.** (1988). “*Bektaşî Ozanı Kul Nesimi’nin Yayınlanmamış On Üç Şiiri*”, *Türk Folklorundan Derlemeler*, Ankara.
- Nüzhet Ergun, S.** (1930). *Bektaşî Şairleri*. Devlet Matbaası, İstanbul.
- Ocak, A. Y.** (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oğuz, M. Ö., Kolcu, B.** (2006). *2004 Yılında Çorum’da Halk İnançları ve Türbeler*. Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Topluluğu Yayınları, Ankara.





- Olgun, T.** (1936). *Fuzuliye Dair*. Selamet Basımevi, İstanbul.
- Oytan, M. T.** (1979). *Bektaşiliğin İcyüzü*. Demos Yayınları, İstanbul.
- Öngören, R.** (2000). *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Özmen, İ.** (1988). *Alevi-BektaşîŞiirleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özmen, İ.** (1998). *Alevi BektaşîŞiirleri Antolojisi 4. Cilt (19.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özmen, İ.** (1998). *Alevi BektaşîŞiirleri Antolojisi 5. Cilt (19.Yüzyıl)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özmen, İ.** (2002). *Teslim Abdal Hayatı ve Şiirleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Öztelli, C.** (1969). *Onyedinci Yüzyıl Tekke Şairi Kul Nesimi*, Türk Etn. Folklor Ve Turizm Der.,Ankara.
- Öztelli, C.** (1971). *Pir Sultan Abdal*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Öztelli, C.** (1976). *Uyan Padişahım*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Öztelli, C.** (1985). *Bektaşî Gülleri*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Özulus, C.** (1948). *Fuzuli: Kendi Topraklarında Bir İnceleme*, Niğde İl Basımevi, Niğde.
- Refikoğlu, S. R.** (1945). *Fuzulî*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Süreyya, M.** (2000). *Sicill-i Osmanî*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Şener, C.** (2002). *Osmanlı Belgelerinde Aleviler-Bektaşiler*. Karacaahmet Sultan Derneği. İstanbul.
- Ulusoy, A. C.** (1986). *Hünkar Hacı Bektaş-ı Velî ve Alevi-Bektaşî Yolu*. Akademi Yayınevi, Ankara.
- Üçüncü, K.** (2004). *Sözlü Kültür / Tarih Bağlamında Edebî Bir Metin Olarak Otman Baba Vilâyetnâmesi*. Bilig, Ankara 2004.



**World Journal of Human Sciences, 2021 - 1**

**Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1**

**ISSN: 2717-6665**



**Yurdatapan, S. M. (1976).** *Pir Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri.* Sağlam Yayınevi, İstanbul

**Yıldırım, S. (2005),** *Hasan Cemâlî Baba: Hayatı Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme.* Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

**Yürükoğlu, F. (1945).** *EdibHarabî, Hayatı ve Eserler.* Mezuniyet tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.





**World Journal of Human Sciences, 2021 - 1**

**Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2021 – 1**

**ISSN: 2717-6665**

